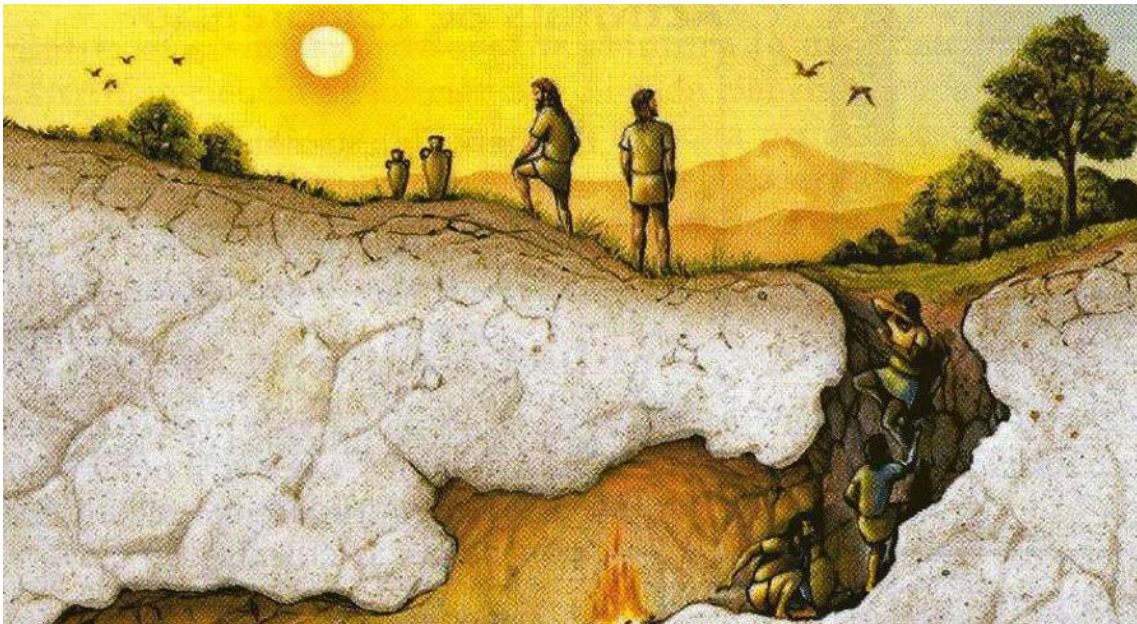

Plató

Teoria del coneixement

Amunt i avall de la caverna

Curs 2020/2021
Història de la Filosofia
Roger Fusté

Índex

- El coneixement del filòsof
- El mite de la caverna
- Com hem d'interpretar aquest famós mite?
- Esquema del mite de la caverna
- Món sensible i món intel·ligible
 - El món sensible
 - El món de les idees o món intel·ligible
- L'exemple de la Bellesa
- Sobre gustos no hi ha res escrit?
- L'impacte de la teoria dels dos mons en la teoria del coneixement
- La dialèctica i la formació del filòsof
- Què és, però, la dialèctica? En què consisteix?
- La teoria de la reminiscència: conèixer és recordar

El coneixement del filòsof

Hem vist en el dossier anterior que allò que feia que els **filòsofs** fossin les persones més adequades per governar era justament el seu **coneixement**.

Però en què consisteix exactament aquest **coneixement**? I què és el que el fa tan **especial** (fins al punt de fer que tot el govern de la ciutat mereixi estar a les seves mans?)

Per entendre la resposta de Plató, hem d'entendre abans el **debat** en el qual se situa.

La **pregunta** fonamental del debat es podria formular així:

Existeix una **veritat objectiva**? Una veritat que estigui per sobre de les perspectives sovint contraposades de cadascú? Una veritat que pugui servir per tothom i estigui fora de tota discussió?

La resposta dels **adversaris de Plató** en aquest debat (els sofistes, els demòcrates) era que no. Pensaven que no es podia arribar a una veritat d'aquesta mena (una Veritat objectiva, amb Majúscules, fora de tota discussió), sinó que tot depenia del punt de vista de cadascú. Aquesta posició es coneix amb el nom de **relativisme**.

Aquest debat que sembla molt filosòfic tenia, en el fons, importants **conseqüències** a nivell **polític i pràctic**.

Per exemple, alguns pensadors relativistes (com és el cas de **Trasímac**, personatge que ja coneixem, simpatitzant de la **tirania**, del govern dels més forts) conclouien que, com que “tot és relatiu” i no existeix una Idea Objectiva de Justícia, són els **poderosos** els que, en cada cas, defineixen i imposen el que és just al seu aire, i ho fan, com és de preveure, en interès propi (diuen que és just allò que més els afavoreix).

Per altra banda, en el **sector democràtic**, es defensava que, com que no existeix una Idea Objectiva de Justícia, cal prendre les decisions importants per via del diàleg en el marc d'una assemblea de ciutadans que exposen lliurement els seus **diferents** (i sovint **contradictoris**) punts de vista i **voten**. **Les decisions no són justes en si mateixes** (no són justes perquè hagin estat inspirades en la Idea Objectiva de Justícia), sinó que són

acceptables en la mesura que el procediment que s'ha fet servir per arribar-hi (el procediment democràtic) és bo.

Plató no està d'acord ni amb els uns (els **sofistes** que defensen que és just allò que els poderosos aconseguixen imposar com a just) ni amb els altres (els **demòcrates** que pensen que és just allò que el poble, votant, decideix) ja que pensa **sí que existeixen idees objectives, en virtut de les quals és possible governar l'Estat d'una manera objectivament justa i bona.**

Els encarregats de desenvolupar aquesta labor són, com sabem, els **filòsofs**, ja que són els únics que tenen **accés** a aquestes Idees (gràcies a la dialèctica, un mètode d'investigació racional).

Veiem, doncs, què era el que feia que el coneixement **el coneixement dels filòsofs fos un coneixement superior** als altres. Era superior perquè permetia descobrir quelcom que estava fora de tota discussió i que oferia un punt de referència segur: el que Plató anomenarà **Idees**.

L'autoritat última del saber dels filòsofs consisteix, doncs, precisament en això: en el coneixement de les **Idees**.

D'on provenen, però, aquestes famoses Idees? Com es poden descobrir? Com és que, si existeixen, és tan difícil sovint que els homes es posin d'acord?

Per poder respondre a aquests interrogants, haurem de familiaritzar-nos amb dos conceptes fonamentals en el pensament de Plató -**món sensible i món intel·ligible, o món de les idees**-.

Plató, que com sabem li agradava molt crear mites per il·lustrar les seves idees filosòfiques, va crear un mite per parlar d'aquests mon. Comencem, doncs, per aquest mite, que segur que ja us sona.

El mite de la caverna

Resseguim **pas a pas** el mite de la caverna.

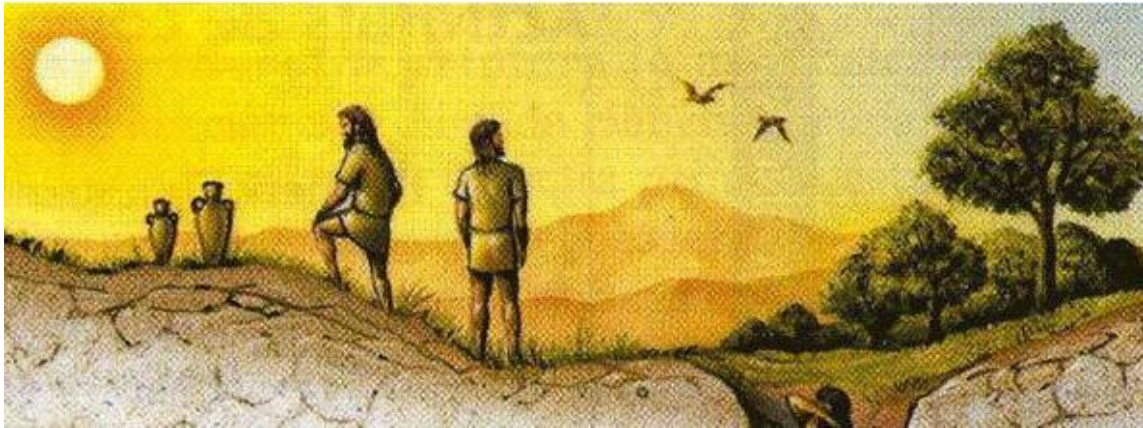
1

Uns homes viuen encadenats des de petits al fons d'una caverna. Darrere seu, un foc il·lumina uns objectes que sostenen uns homes i que projecten la seva ombra a la paret que tenen just davant. Com que els homes no han vist des de petits res més que això que es projecta davant seu, creuen que aquestes ombres són l'autèntica **realitat**. Fins i tot han après a endevinar l'ordre en què circulen aquestes ombres, a preveure com es mouen i d'això n'han fet una espècie de joc o de saber.

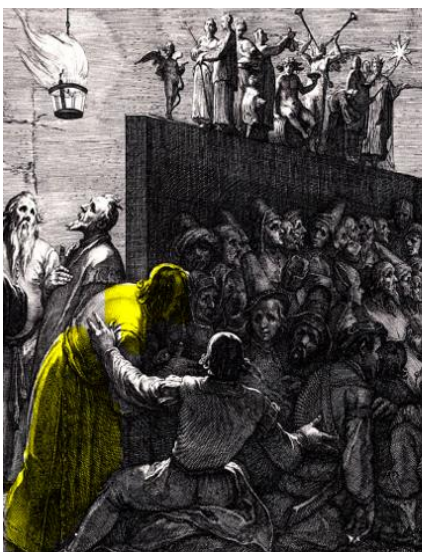
2

Vet aquí, però, planteja el mite, que un individu és arrossegat **fora de la caverna**. El procés és **dolorós**. Els seus ulls no estan acostumats a la llum i li costa acceptar que el que sempre havia cregut que era la realitat són només ombres. S'hi ha d'acostumar a poc a poc, gairebé se l'ha de forçar perquè potser preferiria tornar a la caverna, el seu món conegut.

3

A la fi, es va acostumant a la llum i al nou món. De primer, no mira els objectes directament, busca els seus reflexos en l'aigua perquè la imatge el fereix menys. Fins que aprèn a mirar la realitat mateixa, en la seva plenitud: els objectes, els arbres, les estrelles i, per damunt de tot, el sol que ho il·lumina tot i sembla donar vida a totes les coses.

4

La història, segons com, podria acabar-se aquí: el presoner gaudeix del descobriment del món real, que amb meravella aprèn a veure i a comprendre, i recorda amb aversió el seu antic món d'ombres. Però Plató considera un final diferent: el presoner alliberat experimenta el deure de tornar a la caverna per **alliberar** els seus companys.

La primera cosa que passa és que, com que ara té els ulls acostumats a la llum exterior, no se sap moure bé en la **fosc**or i els seus companys se'n riuen d'ell. Quan, a més,

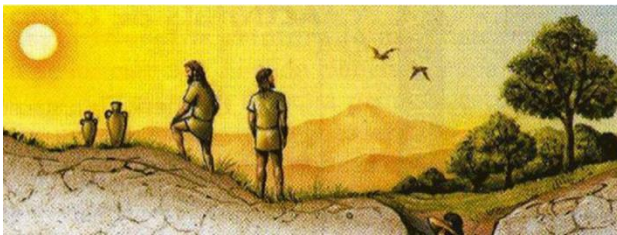
mira de convènce'ls que les ombres no són **reals** i que a fora hi ha el món de debò, els presoners el prenen per boig i s'enfaden amb ell fins al punt de desitjar **matar-lo**.

Com hem d'interpretar aquest famós mite?

El mateix Plató ens dona la clau per interpretar-lo en el llibre de la *República*, on el mite és narrat.

La nostra situació s'assembla, ens indica Plató, a la situació dels presoners. El món de la **caverna** representa el nostre món, el món que ens envolta i que podem percebre amb els sentits (la vista, l'olfacte, el tacte, etc.), i que Plató anomenarà **món sensible**. Ara bé, aquest món, que tan real ens sembla, no és el món autènticament real, sinó només una espècie de còpia o d'ombra, un món amb un **grau de realitat molt baix** (el mateix grau de realitat que té l'ombra respecte l'objecte de la qual és ombra, o una imatge pintada en una tela respecte a l'objecte en què s'inspira).

El **món de veritat** (el món que té un **grau de realitat més ple**) és el que Plató anomena **el món de les Idees** o **món intel·ligible**, un món, però, que no podem percebre a través dels sentits, sinó només

a través del pensament (d'aquí el seu nom, món intel·ligible). En aquest món intel·ligible hi trobem les **Idees**, que són com els models a partir dels quals estan fets els objectes sensibles. A diferència d'aquests últims, les Idees, com veurem, no canvien, són sòlides, i és precisament per això que representen el màxim grau de realitat i que representen alhora el nivell més alt a què pot aspirar el **coneixement** (a diferència de la realitat sensible que ofereix un grau baix de realitat i també de coneixement).

Al capdamunt d'aquest món intel·ligible, coronant-lo i donant vida a les altres idees, com el **sol** en el món exterior, hi ha **la idea del Bé**, una idea que juga un gran paper en la teoria de Plató (és la reina del món de les idees i la causa de tot el que

existeix, com un sol que ho il·lumina tot i que ens permet de veure-hi) però sobre la qual el filòsof va deixar escrites molt poques coses¹.

Fixem-nos que aquí Plató ens planteja una cosa que ens pot ser difícil d'entendre perquè generalment nosaltres tendim a plantejar-la al revés:

Per nosaltres, *l'objecte físic és més real que la idea d'aquest mateix objecte físic* (una cadira de fusta és més real que la idea de cadira). Tendim a pensar que sobretot és real allò que podem percebre amb els sentits.

Per Plató, *la idea d'un objecte és més real que el mateix objecte físic* (la idea de cadira és més real que la cadira de fusta). Sosté que el que percebem amb els sentits és només una realitat fugaç i que l'autèntica realitat, la que no canvia, la més fiable, només podem percebre-la amb la ment.

	PER "NOSALTRES"	PER PLATÓ
OBJECTE MÉS REAL 	És l'objecte físic. El que podem percebre amb els sentits	És la Idea, el concepte. Que només podem percebre amb la ment
OBJECTE MENYS REAL 	És la Idea, el concepte. Que no podem percebre amb els sentits.	És l'objecte físic. El que percebem amb els sentits.

Què vol dir, però, real? De quina manera està entenent aquí Plató la paraula "real"? És el que veurem a continuació, quan parlem més detalladament sobre les diferències entre el món sensible i l'intel·ligible.

Abans, però, hem d'acabar d'interpretar el mite.

¹ Què pot voler dir que la **Idea del Bé** és la causa de tot el que existeix o que dona vida a les altres idees? Quin és exactament el seu paper i com el podem entendre? Els especialistes se **sorprenen** que Plató s'expliqués tan poc sobre ella en les seves obres. Alguns han aventurat la hipòtesi que Plató hauria reservat les explicacions sobre aquesta peça aparentment tan important de la seva teoria a l'ensenyament oral i privat de la seva escola, i que formaria part del que es coneix com a "doctrines no escrites" de Plató, que malauradament no podem conèixer. És una hipòtesi, però, que no tothom accepta.

L'**ascensió** que el presoner fa per sortir de la caverna representa l'ascensió cap al món intel·ligible, l'aventura filosòfica, un procés també en part dolorós, perquè implica una **reestructuració profunda** de la pròpia visió del món (els ulls, acostumats a les ombres, han d'aprendre a veure-hi amb la llum), un "gir de l'ànima", com l'anomena Plató.

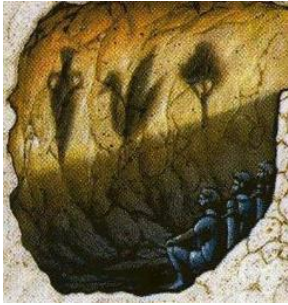
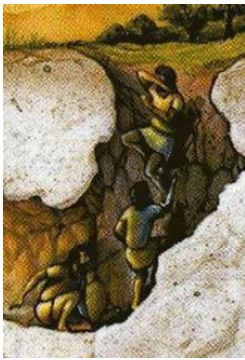
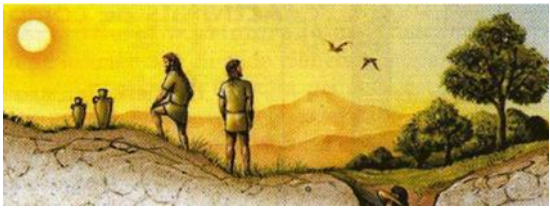
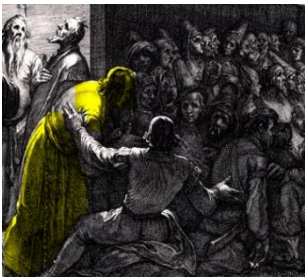
La **baixada** del presoner de nou a la caverna és una al·lusió a la **tasca política** del filòsof, el qual, un cop ha conquerit el coneixement i descobert la veritat, per Plató, té el deure d'ajudar els altres homes (d'alliberar-los i conduir-los en la mesura del possible cap a la llum).

L'acollida, però, no és bona. Plató planteja aquí sens dubte el **menyspreu** i les tensions de què era sovint objecte el filòsof en l'Atenes del segle V i IV. Només cal pensar en Sòcrates i la seva història, de la qual, també, amb tota certesa, es fa eco el mite quan Plató suggereix que els presoners de la caverna prefereixen matar el que els vol alliberar que no pas escoltar-lo². Però més enllà de les dades històriques al·ludides, **planteja el conflicte gairebé permanent entre el filòsof, que viu en el món de les Idees, i el conjunt de la societat, que viu parcialment sumida en l'ombra** (és a dir, en opinions falses, en creences sense justificar, en un món inautèntic).

² Sabem, per exemple, per un biògraf posterior (Diògenes Laerci, segle III dC), que Sòcrates "moltes vegades, discutint amb vehemència, rebia cops de puny i arrancades de cabell, i molt sovint el menyspreaven i no se'l prenien seriosament. I tot això ho suportava pacientment". Ja durant la seva pròpia vida, un autor de comèdies molt important de la ciutat, Aristòfanes, va escriure una peça, anomenada *Els núvols*, en què feia befa de Sòcrates i el presentava com un individu estrafolari i enganyador. En el seu discurs de defensa davant el tribunal, Sòcrates mateix (segons el testimoni de Plató, que és, recordem-ho, la font principal que tenim de coneixement sobre Sòcrates, el qual mai va escriure res) hauria assenyalat Aristòfanes, entre d'altres, com a artífex de la seva condemna.

ESQUEMA DEL MITE DE LA CAVERNA

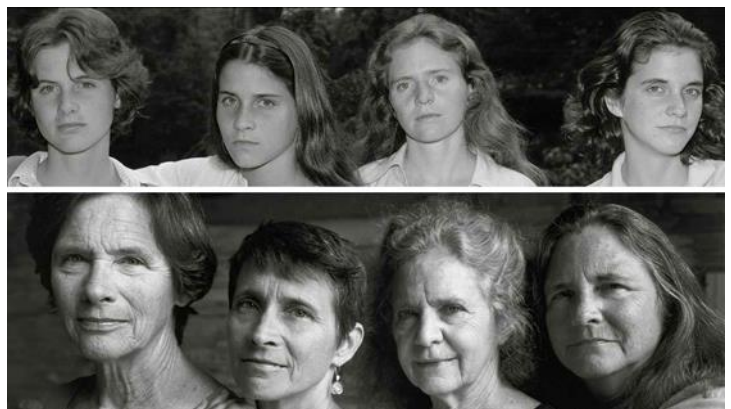
Els presoners en la caverna 	Els homes en el món sensible La realitat comuna, el món que percebem amb els sentits, el món de cada dia i que no ofereix cap possibilitat de veritat a menys que un practiqui la filosofia.
La sortida de la caverna 	L'ascens del filòsof cap al món de les Idees. És un procés difícil, que requereix una reestructuració profunda de la visió (passar de la foscor a la llum).
El món exterior, presidit pel sol 	El món intel·ligible, el món autèntic, presidit per la idea del Bé
El retorn a la caverna 	La missió política del filòsof, plena de perills i dificultats.

Món sensible i món intel·ligible

En aquest apartat, intentarem entendre amb una mica més de profunditat l'oposició que planteja Plató entre món sensible i món de les idees.

El món sensible

Considera un moment aquestes imatges³:

³ A dalt a la dreta, l'obra de Sam Taylor-Wood, Still Life (2001). A baix a l'esquerra, la ciutat de Los Ángeles, als Estats Units. A la dreta, dues fotografies amb molts anys de diferència de les germanes Brown (fotografiades per Nicholas Nixon).

Què observes en aquestes imatges? Què et crida l'atenció?

Probablement, Plató destacaria el següent: el canvi, el pas del temps, la inestabilitat.

Una característica del que Plató anomena el **món sensible**, del món que ens envolta, el món en què vivim, és que les coses **canvien constantment**.

Ja siguin ciutats, objectes, animals, persones, emocions, desitjos tot sembla sotmès a un procés permanent de **canvi** i de **transformació**, que fa que les coses ara variïn constantment, apareguin i desapareguin (Plató dirà: estan entre el ser i el no ser).

Les ciutats es construeixen i es destrueixen. Les persones envellim. Les plantes es marceixen, deixen llavor, tornen a néixer, etc. Les èpoques històriques se succeeixen. Els desitjos humans van i venen, alguns deixen empremta, d'altres s'obliden. Etcètera.

És un món, doncs, marcat per la seva **inestabilitat**, pel **canvi**, un món fràgil i finit, on un es pot preguntar, amb Sòcrates, si totes les coses no estan al capdavant "destinades a desfer-se com figures de fang" (Plató, *Cràtil*, 440c), o a mutar permanentment, empeses sempre pel **temps**, com ja havia vist Heràclit (filòsof presocràtic), quan deia

"No podem banyar-nos dues vegades en el mateix riu" (perquè l'aigua sempre passa, sempre és diferent, tot canvia, tot flueix permanentment)

Ara bé, davant d'això, la pregunta que es fa Plató, és: **tot està sotmès permanentment a aquest procés de canvi**? O hi ha alguna cosa que n'estigui protegida, alguna cosa que serveixi com a **referent**, alguna cosa que estigui **fora** d'aquest procés de canvi, que existeixi d'una manera més segura i permanent?

El món de les idees o món intel·ligible

La resposta de Plató serà que sí: hi ha coses que es troben **protegides del canvi** i que serveixen de **referents**, de **models** (ara intentarem veure més exactament què vol dir això).

Aquestes entitats, Plató les anomenarà, ja ho hem vist, **Idees** o Formes (*eidos*, en grec).

Les idees, a diferència dels objectes del món sensible (plantes, coses, homes, ciutats, etc.), no canvien mai, tampoc desapareixen ni moren, són estables, sòlides, són sempre idèntiques a elles mateixes.

Suposant que les poguéssim fotografiar (cosa impossible, ja que no són visibles, no són materials) la seva fotografia seria la mateixa encara que fos feta amb cent anys de diferència perquè estan lliures de les conseqüències del pas del temps.

La **cadira de fusta** pot trencar-se, pot cremar, es pot corcar; la **idea de cadira**, en canvi, no canvia mai, roman, sempre és.

Aquesta serà una de les claus que farà que Plató consideri que el món de les idees és superior en realitat al món sensible, però Plató va sens dubte més enllà ja que afirma que **l'objecte físic, de fet, és una espècie de còpia de la idea** (en el mite de la caverna, recordem-ho, aquesta relació era vista com la relació que hi ha entre l'ombra i l'objecte del qual és l'ombra). El món sensible seria la còpia o l'ombra (imperfecta) del món intel·ligible.

D'alguna manera, el món sensible, marcat pel canvi i la inestabilitat, no podria ser si no comptés amb el món intel·ligible, que no canvia, com a model. Enmig d'un món marcat pel canvi (el món sensible), el món de les idees ofereix un món caracteritzat per l'estabilitat.

Plató, que com sabem tenia mites per tot, explica en el diàleg *Timeu* que en la formació del món sensible un Demiürg, una espècie de gran artesà, va donar forma a una matèria preexistent a partir del model que li oferien les idees.

ESQUEMA MÓN SENSIBLE – MÓN INTEL·LIGIBLE

MÓN SENSIBLE 	- El món on vivim, que veiem, que toquem, on ens movem. - Caracteritzat pel canvi, la inestabilitat, la variabilitat, la transformació, sotmès al temps, etc. - Es percep amb els sentits. - Grau de realitat baix, limitat, com l'ombra respecte l'objecte, o el quadre pintat respecte el paisatge real. - És una espècie de “còpia” del món intel·ligible - Esdevenir (situat entre l'ésser i el no ésser, entre l'existir i el no existir)
MÓN INTEL·LIGIBLE O MÓN DE LES IDEES 	- Caracteritzat per la permanència, l'estabilitat, l'eternitat, la immutabilitat, etc. - Es percep amb la raó, la intel·ligència. Molta gent l'ignora durant gairebé tota la seva vida, tot i que, per Plató, juga un paper fonamental en l'ordre de la realitat. - Ésser

L'exemple de la Bellesa

Posem un **cas pràctic** que utilitza moltes vegades Plató per entendre millor la relació entre els objectes sensibles i les idees: la qüestió de la **bellesa**.

Moltes vegades diem d'una cosa o d'una persona que és bella, que és bonica. Diem “aquesta muntanya és molt **bonica**”, “aquesta persona és molt **bonica**” o “aquest poema és molt **bonic**”. Què és el que fa que tots aquests objectes comparteixin el mateix predicat, “bonic”? La resposta de Plató és que tots aquests objectes (muntanya, persona, poema) deuen compartir una característica comuna i que apunta cap a l'existència d'una **Idea de Bellesa** superior a aquests objectes, una idea de la Bellesa en si mateixa a partir de la qual és possible jutjar (en el llenguatge tècnic de Plató dirà: les coses **participen** de la idea)

Per Plató, la **missió del filòsof** és partir dels objectes concrets i casos concrets per **ascendir** sempre cap a la **Idea**, on trobarà, no una realitat parcial i sempre en procés de canvi (per exemple, la bellesa de la persona anirà desapareixent a mesura que envelleixi), sinó una realitat sempre idèntica a si mateixa, transparent i lliure de canvi (a diferència de la persona, de la muntanya o del poema, la Idea de Bellesa no canviarà, ja que no està sotmesa al temps i a l'esdevenir).

En un diàleg anterior a la *República*, el *Banquet*, un dels personatges descrivia d'una manera molt bonica aquest **procés ascensional del coneixement** que duu de les **coses imperfectes** (sotmeses al canvi) a les **Idees perfectes** (lliures de canvi): primer, un s'enamora de la **bellesa** d'un **cos** -ens explica-; després, de molts **cossos**, ja que s'adona que la bellesa també hi és present; més endavant, la descobreix en l'**ànima**, més que no pas en el cos; seguint el camí d'ascensió, la reconeix aleshores en les **lleis**, els **costums**, el **coneixement** i, per últim, descobreix la **idea de la bellesa** en si mateixa, “en la seva naturalesa veritable, pura, sense barreja i sense estar infectada per carns humanes, ni per colors, ni per moltes futilitats mortals”.

“Heus aquí, oh estimat Sòcrates -va dir l'estrangera de Mantinea-, el punt de la vida en el qual, més que en qualsevol altre, val la pena viure per a un home: quan contempla la **bellesa en si mateixa**. Si alguna vegada arribes a veure-la, et semblarà que no té comparació ni amb l'or, ni amb els vestits, ni amb els joves ni amb els adolescents bells” (Plató, *El Banquet*, 211d-e)

Si vols buscar la bellesa, diu Plató, potser pots començar a buscar-la en els objectes i les persones, però a poc a poc t'adonaràs que la bellesa real, la que no canvia, la que no desapareix, resideix en el món de les idees (la bellesa de les coses sensibles és només com un reflex d'aquesta bellesa ideal).

Sobre gustos no hi ha res escrit?

Com és, però, que passa tant sovint que la gent no valora de maneres diferents una mateixa cosa (per exemple, un diu que és bonica i l'altre que no)? És cert que “**sobre gustos no hi ha res escrit**”, com se sol dir? Segons Plató, això perquè la gent no sol jutjar amb coneixement de causa, a partir de les Idees, sinó d'una manera molt més confusa (és com si els presoners de la caverna es posessin a discutir entre ells; què poden valorar realment si sempre han viscut entre ombres?). Si coneguessin la Idea de la Bellesa els seria molt més fàcil reconèixer-la en els objectes en què s'encarna temporalment, de la mateixa manera que, en l'esfera política, els filòsof-rei, gràcies al seu coneixement de la Idea de la Justícia, els és possible governar d'una manera objectivament justa i bona la ciutat.

És per això que el filòsof és intel·lectualment superior a la resta i més apte per desenvolupar les funcions més importants: perquè jutja les coses *des d'un lloc diferent a la resta de gent* -no les jutja des del seu **interès privat** (com els polítics, els rics, etc.), no les jutja tampoc des dels **prejudicis** i els **errors** (com el poble que no ha pogut gaudir d'una formació racional), les jutja objectivament, des de la **raó**, des del les Idees Objectives i Eternes -*des de fora de la Caverna*.

L'impacte de la teoria dels dos mons en la teoria del coneixement

Hem vist que Plató planteja l'existència de dos mons, marcats pels seus diversos **graus de realitat**, però com influeix això a la **teoria del coneixement**?

Es pot tenir coneixement d'una realitat que canvia permanentment, que no és mai estable? Podem afirmar que els presoners del fons de la caverna tenen algun tipus de «coneixement»?

Plató partirà del postulat que el coneixement és “coneixement del que sempre és, no d'allò que en algun moment i d'alguna manera neix i mor” (527b), és a dir, que només hi pot haver coneixement pròpiament dit (ciència, *episteme*, en grec) de les Idees, per tal i com “sempre són” i no estan afectades pel canvi.

De la resta, de les coses que neixen i moren, de les coses fràgils i canviants, del món sensible, només hi podrà haver una forma de coneixement molt inferior, que Plató anomenarà “*doxa*”, opinió.

Plató defineix, per tant, dos grans àmbit de coneixement, fortament diferenciats pel seu valor.

Àmbit de la realitat	Tipus de coneixement	Valor del coneixement
Món intel·ligible →	Ciència (<i>episteme</i>) →	Coneixement en sentit propi, sòlid, fiable
Món sensible →	Opinió (<i>doxa</i>) →	Coneixement de poc valor, poc fiable.

Aquest esquema que diferencia **tipus de coneixement** en funció de l'**àmbit de la realitat** que pretenen conèixer, pot aprofundir-se, però, encara una mica més, ja que Plató subdivideix cada àmbit de la realitat en dos sub-àmbits, per dir-ho així (generant d'aquesta manera també una subdivisió en els tipus de coneixement)

El món sensible es pot subdividir en:

Món sensible	Reflexos, imatges, objectes artístics <i>Ex. un arbre pintat, un poema sobre una cadira, l'ombra d'un objecte, etc.</i>
	Objectes naturals <i>Ex. un arbre, una cadira, etc.</i>

El món intel·ligible en:

Món intel·ligible	Objectes matemàtics i geomètriques <i>Ex. els números, la idea de triangle, etc.</i>
	Idees <i>Ex. la idea de Just, de Bellesa, de Bé, de Valentia, etc.</i>

Aquí, també, hi ha una **escala de valor** ascendent.

Els reflexos, els objectes artístics són els més pobres, els que tenen un grau de realitat més baix; les Idees, a l'altre extrem, les que tenen el grau de realitat màxim.

Aquesta escala de valor té a veure amb la naturalesa de cada objecte: un quadre que representa una cadira és una **còpia** que un pintor ha fet d'una cadira de fusta que és, alhora, una **còpia** que un fuster ha fet de la Idea de cadira (que és, doncs, l'**original** i el que té un grau de realitat més alt, mentre que les altres són realitats derivades, són només còpies).

Si correlacionem graus o tipus de **realitat** amb tipus de **coneixement**, el que obtenim, a la fi, és aquest quadre:

Àmbit general de la REALITAT	Tipus específic de realitat	Tipus específic de coneixement	Àmbit general del CONEIXEMENT
MÓN INTEL·LIGIBLE (ésser) Realitat de més valor, més estable, més fiable	Idees	Dialèctica / Filosofia (<i>Noesis</i>)	CIÈNCIA (<i>episteme</i>) Coneixement de més valor
	Objectes matemàtics	Matemàtica (<i>Dianoia</i>)	
MÓN SENSIBLE (esdevenir) Realitat de menys valor, derivada, menys estable	Objectes naturals	Creença (<i>Pistis</i>)	OPINIÓ (<i>doxa</i>) Coneixement de menys valor
	Imatges, objectes artístics	Imaginació (<i>Eikasia</i>)	

Veiem, doncs, que **tipus de realitat i tipus de coneixement estan íntimament lligats**. Per Plató, un coneixement sòlid s'ha de basar en realitats sòlides (això és, les Idees).

La forma més baixa de coneixement (que hauríem d'anomenar gairebé **pseudo-coneixement**) és la **imaginació** o *eikasia*. És l'experiència que tenim davant les imatges i objectes fabricats pels artistes (poesia, teatre, pintura, etc.). És enganyosa, ens embolcalla en un món fals.

La segueix la **creença** o *pistis*, relacionada, no amb les imatges, sinó amb els objectes naturals, amb tot allò que té a veure amb el món sensible. Els objectes naturals, sotmesos a l'esdevenir, al canvi, a la inestabilitat⁴, no permeten fundar un coneixement sòlid, només una forma de coneixement molt més baixa i insegura que Plató anomena "creença". Fixem-nos que això implica, d'entrada, negar "l'estatut científic" a totes aquelles disciplines que estudien realitats

⁴ Objectes que "no són plenament", que "són i no són", dirà Plató. Que són durant un temps però després deixen de ser; que ara són d'una manera, ara d'una altra; que no tenen un ésser estable, durador, definit, etc.

del món sensible: la medicina (que estudia el cos, la salut, etc.), per exemple, o la història (que estudia els fets del passat, el món, etc.)

Creuem ara la línia i passem al **coneixement científic**, a l'*episteme*.

El primer que trobem és la **matemàtica**, el coneixement que Plató anomena *dianoètic*. Amb ell, ja hem creuat la frontera i ens situem en el món intel·ligible. És un primer pas, ja que els sabers matemàtics s'ocupen de **realitats suprasensibles** (més enllà del món sensible), però Plató li retraurà dues coses: la primera és que encara necessita ajudar-se de mitjans empírics (per exemple, la geometria necessita ajudar-se amb el dibuix, amb representacions visuals, etc.). La segona és que la matemàtica no és completament capaç, segons Plató, de justificar i donar raó de tots els principis que utilitza.

El saber més important, més sòlid, més perfecte de tots és el que aporta la **dialèctica** o filosofia. S'ocupa únicament d'Idees, sense cap rastre sensible i podent donar raó de tots els principis.

Per la seva importància, li haurem de dedicar el següent apartat.

La dialèctica i la formació del filòsof

Haviem vist en el primer dossier (Teoria política), que Plató dissenya un intens procés de **formació** pels governants filòsofs, que va des de la música i la gimnàstica a la dialèctica (o filosofia), passant per la matemàtica i l'astronomia.

Ara som capaços d'entendre el **perquè** d'aquesta educació.

El que Plató busca són les ciències capaces de produir el "**gir de l'ànima**" de què parlava a propòsit del mite de la caverna i d'"arrossegant l'ànima des del que neix (el món sensible, confús, canviant) fins a l'ésser (el món de les idees, immutable, transparent)" (521d).

Aquest camí comença sobretot amb la **matemàtica** i la **geometria**, que els futurs governants estudien just després d'haver format la seva sensibilitat amb la música i la gimnàstica, i que obliga la seva intel·ligència a començar a **desprendre's** de les coses materials i a alçar la vista cap a objectes "purs", objectes ideals que no canvien, que "són": "la geometria és coneixement del que sempre és" (527b)

Són, però, només "col·laboradores i ajudants" (433c) en el **camí d'ascens** al món de les Idees: el tram definitiu només el pot completar la **dialèctica** (o filosofia).

Què és, però, la dialèctica? En què consisteix?

La paraula dialèctica ve del verb *dialegesthai*, que vol dir “**dialogar, discutir**”. És, per tant, una tècnica, un art, basat en la discussió i el diàleg.

Plató la presenta com un **mètode** que “sense servir-se de percepcions sensibles, tracta de dirigir-se mitjançant la raó cap a allò que cada cosa és en sí [és a dir, cap a la veritat, cap a les Idees]” i que consisteix a “oferir i acceptar raons” (és a dir, a *dialegesthai*, dialogar, discutir, fer preguntes i respostes).

El **dialèctic** és el que, gràcies al joc de la **raó**, avançant pregunta a **pregunta**, “capta el concepte de l’essència de cada cosa” (534b) i argumenta “basant-se en l’essència i no en l’opinió” (485d).

Què vol dir que argumenta “basant-se en l’essència i no en l’opinió”?

Vegem-ho amb un exemple:

Un exemple de confrontació entre opinió (Doxa) i ciència (Episteme)

Imaginem que dues persones es posen a discutir sobre la qüestió de la **valentia**:

Què és la valentia? Què vol dir ser valent?

Imaginem que un, per dir-ho amb paraules de Plató, argumentarà “**basant-se en l’opinió**” (doxa) i l’altre “**basant-se en l’essència**” (episteme, dialèctica, filosofia). Intentem captar en què consisteixen les seves actituds, les diferències en la manera d’enfocar la qüestió i que permeten de caracteritzar les diferències entre opinió (doxa) i ciència (episteme).

En el fons, un i altre caracteritzen les diferències entre l’home corrent (o els que van de savis sense ser-ho: sofistes, polítics, etc.) i l’**autèntic filòsof**.

Podem imaginar que el que parla “des de l’opinió” tendirà a posar com a exemples de persona valenta aquelles que la seva **tradició** o la seva **societat** presenta com a models de valentia (els grans militars, o els herois mitològics, etc.), sense preocupar-se de sotmetre-ho a **crítica** (els donarà com a bons). També podem imaginar que ràpidament s’acontentarà de **definicions parcials**, molt **limitades** (“valent és el que no retrocedeix mai en el camp de batalla”, dirà → però això és segurament una definició parcial: només es pot ser valent en el camp de batalla? I no pot ser que, a vegades, el més valent sigui justament retrocedir?).

L'opinió, la doxa, per tant, es caracteritza pel **respecte acrític cap a l'autoritat** (de la tradició, del pensament de la majoria, etc.) i el caràcter **parcial** i sovint **contradictori** del seu pensament, massa **lligat** a les anècdotes i les situacions concretes (per exemple: entendre la valentia únicament en el sentit militar).

El **filòsof o dialèctic**, en canvi, no pressuposarà aquest valor a la tradició. Tendrà a malfiar-se'n. Sotmetrà a **examen** aquests exemples. A més a més, no s'accontentarà d'una definició parcial de la valentia (que només serveixi per l'àmbit militar, per exemple) sinó que buscarà la **definició universal** (aquella que serveixi per tots els àmbits). Davant de cada resposta, intentarà veure si la resposta és correcta (li buscarà pegues, buscarà contra-exemples, etc.), mai l'acceptarà sense justificació. I és així com a poc a poc anirà **avançant** cap a una definició de valentia més sòlida, aquella que expressi el que la valentia realment és (la **Idea objectiva de valentia**).

Per dir-ho ràpid: *el que opina (doxa) té la mirada posada en les ombres, no en els objectes reals. El que filosofa (episteme) té la mirada posada en els objectes reals (les idees), no en les ombres.*

La **dialèctica**, per tant, és una **tècnica** que permet aproximar-se a poc a poc a les **Idees** amb l'objectiu de definir-les, precisar-les, **conèixer**-les.

L'objectiu final és la Idea del Bé, que Plató considera "el descans del camí i el final del viatge" (532e).

La dialèctica ha d'oferir al filòsof un **saber complet**, un saber que, remuntant als primers principis de tot plegat (la Idea del Bé), sigui capaç de donar raó de tot (les matemàtiques i la geometria han sigut un pas important en aquest camí **ascensional**, però presentaven un problema: es basaven en principis dels quals no podien donar raó; la dialèctica omple aquest buit).

La dialèctica, com a tècnica de la discussió (la tècnica de fer i respondre preguntes en vista a obtenir coneixement) té dos aspectes, dos vessants (com ja intuïem en l'exemple de més amunt):

- Per una banda, és una tècnica **crítica**, destructiva, una **tècnica "anti-doxa"**, per dir-ho així: és el que veiem en la majoria dels anomenats "diàlegs socràtics" en què Sòcrates, dialogant amb una altra persona (és a dir, fent-li preguntes), el condueix a poc a poc a

adonar-se que les seves opinions no estan sòlidament fundades i que, per tant, cal abandonar-les i buscar-ne de noves.

- Per una altra, té un aspecte positiu, **constructiu**: la dialèctica ha de servir, també, per, un cop s'han abandonat les falses opinions que grimpar fins al coneixement definitiu de la realitat i descobrir l'essència objectiva de les coses⁵...

La teoria de la reminiscència: conèixer és recordar

Ens queda només un últim punt.

En el *Menó*, un diàleg de Plató, es produeix l'enigma següent:

Un esclau resol un complicat problema matemàtic sense haver estudiat mai matemàtiques.

Com ho ha aconseguit? Gràcies a què? D'on ha sortit aquest saber?

La resposta de Plató consistirà a dir que l'esclau ha pogut resoldre aquest problema perquè, en el fons, en la seva **ànima** ja tenia les claus necessàries per resoldre'l (no li ha calgut aprendre-les mai d'un mestre), el que passa és que, al principi, no ho **recordava**

Aquesta resposta, desenrotllada, implica el següent:

L'ànima és **immortal**. Abans d'encarnar-se en un cos, l'ànima havia estat en contacte amb les **idees** i les havia conegut. En encarnar-se en un cos, però, les **oblida**. Quan coneixem una idea, en el fons estem **recuperant** un coneixement que ja havíem tingut → això explica per què l'esclau va ser capaç, sense educació matemàtica, a partir de si mateix, de resoldre el problema. Va desenterrar aquest **coneixement** matemàtic **oblidat**.

⁵ Els especialistes consideren que aquest segon aspecte correspon més a Plató que no pas a Sòcrates, el seu mestre, el qual s'hauria mantingut més en el primer nivell, el de la crítica, sense fer propostes tan elaborades (i ambicioses) com les de Plató.